

MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA JARAYONIDA MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARINI ISHLAB CHIQISH.

Tuxtabayev Shukrillo Xoshimdjon o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish masalasi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda milliy qadriyatlarning yoshlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati ochib berilgan. Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsion metodlardan foydalanish zarurligi asoslab berilgan. Shuningdek, milliy qadriyatlarni ta'lim-tarbiya jarayoniga integratsiya qilishning samarali usullari ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar tahlili va pedagogik kuzatish natijalariga tayangan holda xulosalar chiqarilgan. Maqolada milliy qadriyatlar asosida shaxsning ma'naviy kamolotini ta'minlash yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiyani takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *Ma'naviy-axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar, ta'lim jarayoni, innovatsion yondashuv, shaxs kamoloti, pedagogik texnologiyalar*

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida ta'lim-tarbiya tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri yosh avlodni ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlovchi va milliy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Jamiyat taraqqiyotining barqarorligi, ijtimoiy muvozanat va milliy birlikni ta'minlashda ma'naviy-axloqiy tarbiya muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish masalasi nafaqat pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri, balki davlat va jamiyat miqyosidagi strategik vazifa sifatida ham qaralmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim va tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratilib, yoshlar tarbiyasini milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tashkil etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirildi. Xususan, "Yangi O'zbekiston strategiyasi"da ma'naviy taraqqiyot jamiyat rivojining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida belgilab berilgan. Ushbu konseptual yondashuv ma'naviy-axloqiy tarbiyani faqat ma'naviyat darslari doirasida emas, balki butun ta'lim jarayoniga uzviy integratsiya qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Natijada milliy qadriyatlarni shakllantirish ilmiy asoslangan, tizimli va maqsadli yondashuvni talab etadi.

Pedagogika va tarbiya nazariyasida ma'naviy-axloqiy tarbiya shaxs kamolotining muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda bu jarayon shaxsda axloqiy me'yorlar, ijtimoiy mas'uliyat, vatanparvarlik, fuqarolik pozitsiyasi va milliy o'zlikni anglash kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Milliy qadriyatlar esa xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, an'analari,

madaniy merosi va ma'naviy qarashlarini o'zida mujassam etgan murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli ularni tarbiya jarayoniga singdirish tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan pedagogik mexanizmlar orqali amalga oshirilishi lozim. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, globallashuv jarayonlarining kuchayishi, raqamli texnologiyalar va ommaviy axborot vositalarining keng tarqalishi yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat ayrim hollarda milliy qadriyatlarga nisbatan befarqlik, ma'naviy bo'shliq va axloqiy muammolarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiyani zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqish, milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga samarali singdirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish masalasini ilmiy jihatdan asoslashda pedagogik nazariya bilan amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlik muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy manbalarda ta'kidlanganidek, tarbiya jarayoni faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, real pedagogik vaziyatlar, ta'lim muhiti va ijtimoiy omillar bilan uyg'unlashgan holda tashkil etilishi lozim. Shu bois mazkur maqolada milliy qadriyatlarni shakllantirishning ilmiy asoslarini ishlab chiqishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar hamda kompetensiyaviy yondashuv imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ma'naviy-axloqiy tarbiya samaradorligini oshirishda o'qituvchining pedagogik mahorati, shaxsiy namunasi va kasbiy kompetensiyasi muhim omil hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ma'naviy-axloqiy yetakchi sifatida talqin qilinadi. Shu ma'noda milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni o'qituvchining shaxsiy qarashlari, axloqiy pozitsiyasi va pedagogik faoliyati bilan bevosita bog'liqdir. Bu esa mazkur mavzuni o'rganishda pedagog shaxsiga doir masalalarni ham alohida e'tiborga olish zaruratini ko'rsatadi.

Mazkur maqolada ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish bilan bog'liq bir qator muammolar ko'tariladi. Jumladan, tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarning yetarlicha tizimlashtirilmagani, ularni o'quv jarayoniga integratsiya qilishdagi metodik kamchiliklar, shuningdek, zamonaviy axborot muhitida yoshlar ongiga ta'sir etuvchi omillarning kuchayib borayotgani kabi masalalar tahlil qilinadi. Ushbu muammolarni hal etish uchun ilmiy asoslangan yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarur deb hisoblanadi.

Ushbu tadqiqot umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar ta'limi muassasalari o'qituvchilari, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan magistrantlar, ilmiy tadqiqotchilar hamda ma'naviy-ma'rifiy ishlar bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan. Maqolada bayon etilgan ilmiy tahlillar va xulosalar ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonini takomillashtirish, milliy qadriyatlarni shakllantirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism:

Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish masalasi bugungi kunda pedagogik muhokamalarning markaziy mavzularidan biri bo'lib qolmoqda. Chunki ta'lim tizimi oldida faqat bilimli emas, balki ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatni his eta oladigan, milliy o'zligiga sodiq shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ma'naviy-axloqiy tarbiya yetarli darajada tizimli tashkil etilmagan taqdirda, yoshlar ongida bilim bilan axloq, texnologiya bilan qadriyat o'rtasida nomutanosiblik yuzaga keladi. Shu bois mazkur jarayonga ilmiy asoslangan yondashuv zarur. Avvalo, "milliy qadriyat" tushunchasining mazmunini aniqlab olish muhimdir. Milliy qadriyatlar — bu xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan axloqiy me'yorlar, urf-odatlar, an'analar, ma'naviy qarashlar va ijtimoiy tajribalar majmuidir. Ular shaxsning dunyoqarashi, xulq-atvori va jamiyatdagi o'rnini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, milliy qadriyatlar tarbiya jarayonining mazmuniy asosi bo'lib xizmat qiladi va ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida eng ko'p uchraydigan muammolardan biri — milliy qadriyatlarning faqat nazariy tushuncha sifatida talqin qilinishi, ularning amaliy hayot bilan yetarli bog'lanmasligidir. O'quvchilarga qadriyatlar haqida ma'lumot berishning o'zi yetarli emas, balki ularni real hayotiy vaziyatlar orqali his ettirish, anglatish va shaxsiy tajribaga aylantirish muhimdir. Shu ma'noda tarbiya jarayonida munozara, muammoli vaziyatlar, hayotiy misollar va axloqiy tanlovlarga asoslangan metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, dars jarayonida "halollik", "mas'uliyat", "vatanparvarlik" kabi qadriyatlar muhokama qilinayotganda, o'quvchilarga kundalik hayotdan olingan vaziyatlar asosida savollar berish mumkin. "Agar siz shunday holatda bo'lsangiz, qanday yo'l tutardingiz?" kabi savollar yoshlarni mustaqil fikrlashga, axloqiy qaror qabul qilishga o'rgatadi. Bu esa milliy qadriyatlarning shunchaki tushuncha emas, balki hayotiy mezon ekanligini anglashga yordam beradi. Sharq pedagogik merosida ham tarbiya masalasi ko'pincha hikoya va masallar orqali yoritilgan. Masalan, bir rivoyatda ustoz shogirdiga bilim berishdan avval uning qalbini poklash lozimligini ta'kidlaydi. Bu hikoyaning mazmuni shundan iboratki, axloqiy asos bo'lmasa, bilim insonni to'g'ri yo'lga boshlay olmaydi. Ushbu yondashuv bugungi zamonaviy ta'lim uchun ham dolzarbligini yo'qotmagan. Chunki texnologiyalar rivojlangan davrda ham insoniylik, vijdon va axloqiy mas'uliyat eng muhim mezon bo'lib qolmoqda.

Qiziqarli fakt shundaki, xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida milliy va madaniy qadriyatlarga tayangan davlatlarda yoshlarning ijtimoiy moslashuvi va fuqarolik faolligi yuqori bo'ladi. Bu holat milliy qadriyatlarni shakllantirish faqat madaniy vazifa emas, balki ijtimoiy barqarorlik omili ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli milliy qadriyatlarni tarbiya jarayoniga singdirish strategik ahamiyatga ega.

Mualliflik pedagogik tajribamga tayanib aytishim mumkinki, o'quvchilar milliy qadriyatlarga doir mavzularni quruq ma'ruza shaklida emas, balki bahs-munozara, rolli o'yinlar va hayotiy misollar orqali o'rganganda, ularning qiziqishi va tushunish

darajasi sezilarli darajada oshadi. Masalan, sinfda “milliy odob-axloq me’yorlari” mavzusida kichik guruhlar bilan ishlash orqali o’quvchilar o’z fikrlarini erkin bayon qilishga va boshqalarning qarashlarini hurmat qilishga o’rganadilar. Bu jarayonning o’zi ham axloqiy tarbiyaning muhim elementidir.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni ta’kidlashim mumkin: birinchidan, ma’naviy-axloqiy tarbiya barcha fanlar mazmuniga uzviy integratsiya qilinishi lozim. Ikkinchidan, tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar zamonaviy hayot talablari bilan uyg’unlashtirilgan holda yoritilishi kerak. Uchinchidan, o’qituvchi shaxsiy namuna orqali milliy va axloqiy qadriyatlarni targ’ib etishi muhim.

Xulosa

Mazkur maqolada ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish masalasi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, milliy qadriyatlar shaxs ma’naviy kamolotining asosiy omillaridan biri bo’lib, ularni ta’lim-tarbiya jarayoniga tizimli va ilmiy asoslangan holda integratsiya qilish zarur. Globallashuv va axborot makoni kengayib borayotgan hozirgi sharoitda yoshlar ongini turli g’oyaviy ta’sirlardan himoyalash, ularda mustahkam ma’naviy immunitetni shakllantirish aynan milliy qadriyatlar orqali amalga oshiriladi. Maqolada olib borilgan tahlillar ma’naviy-axloqiy tarbiyaning samaradorligi, avvalo, o’qituvchining pedagogik mahorati, shaxsiy namunasi va tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish usullariga bevosita bog’liqligini ko’rsatdi. Milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni faqat nazariy tushunchalar bilan cheklanmasdan, amaliy faoliyat, hayotiy vaziyatlar, munozara va axloqiy tanlovlar orqali mustahkamlanishi lozim. Shu bilan birga, ta’lim muassasasi va oila hamkorligi tarbiya jarayonining uzluksizligini ta’minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo’ldi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun ma’naviy-axloqiy tarbiyani zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish, milliy qadriyatlarni barcha fanlar mazmuniga integratsiya qilish hamda tarbiyaviy faoliyatda innovatsion yondashuvlardan keng foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, ularning ma’naviy-axloqiy tayyorgarligini mustahkamlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish jamiyatning barqaror rivoji, yosh avlodning ijtimoiy faolligi va fuqarolik mas’uliyatini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada bayon etilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ta’lim muassasalarida tarbiya jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi hamda kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy va amaliy asos bo’lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O’zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O’zbekiston, 2021.

2. Mirziyoyev Sh.M. Ma'naviy taraqqiyot – jamiyat rivojining asosi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ma'naviyat va ma'rifat markazi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodik asoslari. – Toshkent, 2022.
5. Abdullayeva M., Musurmonova O. Ma'naviy tarbiya nazariyasi va innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. Qodirov A. Milliy qadriyatlar va zamonaviy tarbiya. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.
7. Hasanboyev J., To'raqulov X. Pedagogika: zamonaviy talqin. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
8. Boltaboev S. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada milliy yondashuv. – Toshkent: O'qituvchi, 2022.
9. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va ma'naviy tarbiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2020.
10. Usmonova D. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o'rne. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
11. Xudoyberganova Z. Ma'naviy-axloqiy tarbiya va kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: Innovatsiya, 2023.
12. Jumaniyozov A. Ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish texnologiyalari. – Toshkent: Fan va ta'lim, 2024.
13. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Tarbiya fanini rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2023.